

Ragner Pedersen

MINNETALE OVER PROFESSOR RAGNAR ERNST PEDERSEN

holdt på møte
8. desember 2016

av professor Bjarne Rogan

Ragnar Ernst Pedersen gikk bort den 28. juni 2016, 75 år gammel. I langt over en mannsalder ruvet Ragnar godt i det etnologiske og kulturhistoriske landskapet. Hans profesjonelle løpebane favnet både universitet og museum – som professor ved Universitetet i Oslo og som direktør og sjefskonservator ved Hedmarksmuseet og Domkirkeodden.

Disse to pilarene i hans liv var basis for et produktivt vekselbruk, mellom vitenskapsfaget europeisk etnologi – eller kulturhistorie, som faget kom til å hete fra 2003, og Hamars og Hedmarks lokale kulturhistorie. På en forbillidlig måte anla han teoretiske perspektiver på den lokale kulturen, likesom den lokale etnografien bød på mye av empirien for hans forskning generelt. Han kombinerte dyptpløyende forskning med god formidling, museal og allmenn, visuell så vel som muntlig og skriftlig.

Gjennom hele sin karriere bar han – lojalt og med stor entusiasme – på arven fra sine to forgjengere, professorene Hilmar Stigum og Knut Kolsrud. Fra Stigum hadde han lært å verdsette nærheten til og respekten for folkelig kultur, og ikke minst for folkekulturens materielle sider, og verdien av god formidling. Fra Kolsrud arvet han en strengt analytisk tilnæringsmåte til folkekulturen, nærmest etter naturvitenskapelig mønster. Nøkkelen til Ragnars syn på kultur og vitenskap må vi søke i påvirkningen fra disse to læremestrene.

Etter artium på latinlinjen ved Hamar Katedralskole tok han i 1971 magistergraden i folkelivsgranskning (etnologi) i Oslo. Støttefagene var kunsthistorie og arkeologi, to fag som skulle komme ham til stor nytte både

i forskning og museumsarbeid. Året etter gikk han inn i en konservatorstilling ved Institutt for etnologi, og frem til 1980 arbeidet han vekselvis ved instituttet og ved Hedmarksmuseet – der han allerede i 1976 ble museumsleder. I 1987 ble han innstilt til professoratet etter Knut Kolsrud, men han foretrakk en professor II-stilling. Det ga ham mulighet til å fortsette ved museet, og også til å kunne ta seg bedre av sin syke far. Han forble i begge stillingene frem til pensjonering i 2011. Ragnar var medlem av Det Norske Videnskaps-Akademi siden 1987.

Ragnars faglige hovedtemaer var agrarhistorie, byggeskikk, mat og kosthold, faghistorie og museologi, og etter hvert byhistorie og kirkebygg. Et gjennomgående perspektiv i alle disse temaene er fokuset på kulturens materialitet. Magistergradsavhandlingen bar tittelen *Seterbruket på Hedmarken: fra system til oppløsning* (1971). Det er en historisk-geografisk funksjonsanalyse som først setter seterbruket inn i en økonomisk ramme sammen med gården, og dernest analyserer oppløsningen av dette lenge velfungerende systemet. Ragnar forfulgte den funksjonalistiske tilnærmingen i flere studier, blant annet i den mye omtalte analysen av Ljåen som et redskap tilpasset det gamle bondesamfunnets behov, normer og verdier (1975).

Hans hovedverk innen agrarhistorie, manuset *Norsk jordbruk. Vilkår og løsning*, ble dessverre aldri publisert. Ragnar leverte allerede i 1985 til bedømmelse et noe uferdig manus på drøyt 300 sider, der han analyserer de regionale variantene av jordbruket før hamskiftet som en funksjon av ulike naturforhold. Jordbruket på slettebygdene i sørøst og i kornbygdene på opplandene, havbondens og fjellbondens bruk, og driftsmåter nordafjells blir inngående drøftet, ut fra faktorer som dyrehold og gjødseltilgang, jordsmonn og klima, arbeidskraft og førsystemer, seter- og utmarksbruk, teigdeling, teknologi og redskaper – som blant annet forholdet mellom ard og plog. Av uvisse grunner ble manuset liggende. Kanskje var det for vanskelig å tilpasse den funksjonalistiske systemtenkningen, kanskje var det detaljrikdommen som ble for stor og tiden som ikke strakk til. Ragnar arbeidet med det innimellom – det ser vi av et mylder av tillegg og påtegninger i manuset, slik det forelå ved hans bortgang. Hans plan var å ferdigstille det etter avslutningen av boken om Åker gård. Det rakk han aldri.

Boken om Åker herregård er en historie for seg. Etter studier av folkelige kulturformer og næringsliv fattet han interesse også for høyere samfunnslag, og dette utkrystalliserte seg i flere studier av byggeskikk og sosialt liv på storgårder, og til sist et større arbeid om herregården Åker i Vang. Åker gård har vært krongods og kirkegods, høvdingegård og adelig setegård, så

herregård og storgård. Ragnar fikk i oppdrag av Hamar historielag å skrive bind nr. 2 i trilogien om Åker. Hans bind *Herregården*, basert på gårdens arkiver og spesielt brev og en serie dagbøker, handler om en aristokratisk families levemåte, familienettverk og hushold, om militære forpliktelser og husfruens mange gjøremål, om gårdsdrift og seterbruk frem til tidlig 1800-tall. Han ble ikke helt ferdig før han døde. Boken, som ble utgitt post mortem i desember 2016, ender midt i en setning om gårdssamfunnets og arbeidsstokkens sosiale struktur med [...] (s. 151). Men som utgiveren skriver: ”Fordi landets herregårder ikke er beskrevet på denne måten, er selv det uavsluttede manuskriptet av stor allmenn interesse.”

Byggeskikk ble et annet hovedtema, og også der hentet han mye av empirien fra lokale forhold. Han skrev rundt 1980 et par artikler om enkelt-hus som ble flyttet til museet, og deretter en bred oversikt over byggeskikken på Hedmarksbygdene (1985). Vesentlig i Ragnars tekster er blikket på bygningene i et dynamisk perspektiv, der endringsskikk blir et sentralt begrep. Gjennom 1980-tallet kom flere byggeskikkartikler, og etter hvert ble fokuset rettet mot bygningsvern, autentisitet og identitet, og overordnet dette kulturminnevernets verdigrunnlag (2000). I særlig grad knyttet han disse temaene til kirkebygg. Utgangspunktet var ruinene på Domkirkeodden og historien om det middelalderske Hamar bispedømme – en del av museets ansvarsområde, men i senere år utvidet han feltet til studier av flere kirkebygg i Hamar og på Hedmarken.

Ragnar var selv en fast kirkegjenger, men det som opptok ham mest i de faglige publikasjonene var det kulturhistoriske perspektivet – kirkearkitekturen, symbolene og bruken av det sakrale rommet. Så sent som i 2016 kom en revidert utgave av *Hamar domkirke: om kirkerommet som historisk fortelling*. Hans arbeid med kirkebygg toppet seg med vernebygget over domkirkeruinene. Det er tvilsomt om det vakre, skulpturelle vernebygget – Hamardomen, tegnet av arkitekt Kjell Lund – hadde blitt realisert uten Ragnars iherdige og ustoppelige engasjement i denne saken. Vernebygget var Ragnars store glede og stolthet.

Allerede som student i kunsthistorie i 1967 skrev han en eksamensoppgave om utviklingen av stavkirkene. Og med dem skulle ringen bli sluttet; stavkirkene ble også hans siste tema. Han ble trukket inn i Riksantikvarens Stavkirkeprogram, der han har bidratt med et kapittel om teori og metode i stavkirkenes bygningshistorie, i boken *Bevaring av stavkirkene. Håndverk og forskning* (2016). Ragnar rakk ikke å lese korrektoren før han gikk bort.

På Ragnars skrivebord lå et lite, håndskrevet manus, datert den dagen han døde, 28.6.2016. Det var en takk-for-maten-tale – eller snarere et lite

kåseri – han skulle holde i en Rotary-middag samme kveld. Det var et fast oppdrag for Ragnar å holde slike matkåserier. En samling av disse – om fårikål og spekemat, pølser og rakfisk, ost og øl, reker og tapas, og mye, mye mer – lot han trykke i bokform, i *Rusletur i mathistorien* (2014). Interessen for studiefeltet mat og kosthold går tilbake til tidlig på 1980-tallet, og den resulterte i en serie grundige artikler – forut for de mer selskapelige kåseriene. I 1983 foretok han en bred analyse av gamle føderådskontrakter for å rekonstruere kostholdsprofilen på Hedmarken, og senere publiserte han en rekke artikler – om det meste fra hverdagskost generelt og matemner spesielt på Hedmarken, til kulturhistoriske analyser av mattradisjoner – og av den lokale prestefruen Hanna Winsnes' husholdningsbok.

Ragnar var opptatt av hvor viktig det var å kjenne fagets historie og utvikling. Et fjerde forskningsfelt ble derfor historiografien, det vil si etnologiens faghistorie og museumshistorie. Det begynte på 1980-tallet med historikk omkring agrarforskningen. Til 50-årsjubileet for fagets første professorat skrev han om den eldre norske etnologiens fagprofil (1990). Da det NAVF/NFR-støttede etnologiske fagtidsskriftet *Dugnad* etter drøyt 25 års eksistens gikk inn i *Tidsskrift for kulturforskning*, gjorde han en studie av tidsskriftets innhold og utvikling (2001). Han skrev flere artikler om sitt forbilde Hilmar Stigum, hans forfatterskap og museumsforskning (1993, 1994), i tillegg til en sammenfattende biografisk artikkel (2013). Samme år leverte han en oversikt over agrarforskning i norsk kulturhistorie (2013). Videre publiserte han flere kortere biografiske artikler, og han holdt minnetalene over DNVA-medlemmene Knut Kolsrud, Andreas Ropeid, Olav Bø og Marta Hoffmann. I anledning årtusenskiftet formulerte han i et par artikler en forsiktig bekymring over ”paradigmeskiftet” og fagets utvikling. Denne bekymringen uttrykte han i forsterket form i teksten ”Farvel til etnologien eller fornyelse og en fremtid!” (2015), der han drøfter den tradisjonelle etnologiens plass – eller mangel på sådan – innenfor det nye faget kulturhistorie og i relasjon til de kulturhistoriske museenes kompetansebehov.

Like omfattende er listen over hans museumsfaglige og museumshistoriske artikler. Tematisk dreier det seg om hele spekteret fra spørsmål om utdanning, profesjon og museumsetableringer til museumsarkitektur, museumsforskning, etikk og historiesyn i museene. Han skrev om museums-pionerer som Kristofer Visted og Anders Sandvig, og han publiserte flere oversiktsartikler om norsk museumshistorie. Hans siste større bidrag på feltet var en bredt anlagt studie av den kulturhistoriske forskningen ved Norsk folkemuseum (2014). I tillegg var han museumspolitisk aktiv til langt

inn i pensjonistårene, blant annet satt han i flere utvalg for Norges museumsforbund.

Bredden i Ragnars forskning og forfatterskap kommer ikke minst frem gjennom de mange artikler som ikke uten videre lar seg plassere i de båsene jeg har nevnt. Temaer som materiell kultur, materialitet og gjenstandens kildeverdi og kontekstualisering vendte han stadig tilbake til. Gjennom sin lærer Knut Kolsrud hadde han fått innpodet en forståelse av kulturens systemkarakter, en funksjonalistisk tilnærming som nok enkelte ganger kunne bli en tvangstrøye. Men i høyere grad enn sin lærer evnet Ragnar å løfte blikket og gi seg i kast med andre tilnæringsmåter. Han nærmet seg folkekunsten med et estetisk blikk, han anla et handlingsperspektiv på det materielle, han anvendte et energiperspektiv på handling, han analyserte bondekulturens gjenstander ut fra konsumteori. Og han la alltid vinn på grundig dokumentasjon som basis for sine analyser.

Ragnar var uhyre kunnskapsrik og hans vitenskapelige produksjon mangfoldig. Den er betydelig, om vi teller antall publikasjoner. Og den er imponerende, om vi teller antall sider. Mange av de artiklene jeg har latt passere revy over, er som avhandlinger – med et omfang som ikke mange redaktører i dag ville la slippe gjennom. Dertil kommer formidleren Ragnar; han var en ettertraktet foredragsholder, enten det dreide seg om key-noteforedrag på konferanser, seminarinnlegg eller kåserier i foreninger og lokalhistoriske lag. Og mange er de studenter han har lokket til faget gjennom sine introduksjonsforelesninger. Også hans byvandring i Hamar trakk mange.

Så langt forskeren og formidleren Ragnar. Alt dette får en egen dimensjon om vi ser på hans privatliv. Han fikk en dramatisk fødsel; moren døde og han selv fikk betydelige fødselsskader. Han måtte slite med svekket syn, svekket hørsel og svekket motorikk livet gjennom. Oppveksten kan ikke ha vært enkel. De fysiske handicapene til tross klarte han å følge en vitenskapelig karriere og oppnå posisjoner som for mange friske, raske og rørige personer forble uopnåelige. Jeg vet også at han nøt sin pensjonisttilværelse; den ga frihet og tid til å skrive. Han var ofte sliten på grunn av sine fysiske handicap, men helt til det siste var han likevel full av planer for fremtiden.

Ragnar var en kjent og skattet person i hjembyen. Han ble professor på en tid da det ennå ikke var så mange med den tittelen i Hamar. Så nesten alle visste hvem Professor Pedersen var, eller bare Professoren, som han ofte ble kalt. Da han fikk sitt festskrift i 2011, var overskriften i *Hamar Dagblad* kort og godt: "Ragnar hedret med bok". Ragnar var en kjent mann på byen, så det holdt med fornavnet. Og som ordføreren i Hamar skrev i en nekrolog:

”Vi vil alltid huske denne kunnskapsrike, humoristiske og lett distré mannen med tykke brilleglass.”

Ragnar var enslig, men ikke ensom. Han var sosialt anlagt og hadde en stor vennekrets i Hamar, og han var lokalpolitisk aktiv i flere år – som kommunestyremedlem for By- og bygdelista. Det bød ham en arena for kulturminnevern i praksis. Han var dessuten en nøkkelperson i en liten krets av meritterte emeriti i Hamar. ‘Det Lille Akademi’ kalte de seg – kanskje som kontrast til det herværende, og der foregikk det etter det jeg har forstått omtrent like mye selskapelighet som faglighet.

Hans venner beskriver ham som en varm og svært vennekjær person, kanskje nettopp fordi han ikke hadde noen nær familie. Han holdt et åpent hus i villaen på Sagatun. Han nøt gode middager i godt selskap, som han gjerne stelte i stand selv. Og han elsket å holde taler og hylle sine venner. Som en av dem sa: ”Jeg kjenner ingen som fyller ordet ‘vennskap’ bedre enn Ragnar.” Hans raushet ble bekreftet i testamentet. Han hadde ikke nære slektninger, så han testamenterte tidlig alt sitt jordiske gods til Hedmarks-museet og Domkirkeodden – men som han presiserte: til *faglig* virksomhet, ikke til daglig drift!

Jeg har vært hjemme i den tomme villaen etter Ragnar. Blant de ting som lå igjen i skrivebordet, var en liten eske med et fyllepennetui. Ragnar hørte nemlig med til dem som holdt på den gamle teknologien. Skrivemaskin eller PC hørte ikke med til hans verden. Til siste dag leverte han sine manus i håndskrevet form, i en lett leselig formskrift – den vi lærte i skolen i etterkrigsårene. I esken lå en hilsen fra faren, overlege Ole Pedersen, til sønnen på 21-årsdagen den 2. mai 1962. Den endte med følgende setning: ”Måtte det fra denne penn flyte gyldne, kloke, og, da du nu også selv er blitt myndig, sterke og myndige ord.” Det var et ønske som ble oppfylt til overmål.

Fred over Ragnar Pedersens minne.

Bibliografi – Ragnar Ernst Pedersen, 1941–2016

Pedersens publikasjoner frem til 2011 er trykket i *Fra Kaupang og bygd. Årbok for Hedmarksmuseet* 2011, s. 275–284.

Senere publikasjoner:

2011

Storgårdene: noen karakteristiske kjennetegn. *Kulturarven Vågåmo: Stiftelsen Norsk kulturarv 2011 nr. 56*, s. 24–28.

2013

Hilmar Stigum (1897–1976). I: Rogan, Bjarne og Anne Eriksen (red.): *Etnologi og folkloristikk. En fagkritisk biografi om norsk kulturhistorie*. Oslo: Novus forlag, s. 153–165)

Agrarnæringer og kulturhistorie. I: Rogan, Bjarne og Anne Eriksen (red.): *Etnologi og folkloristikk. En fagkritisk biografi om norsk kulturhistorie*. Oslo: Novus forlag, s. 527–548)

2014

Fremveksten av kulturhistorisk forskning ved Norsk folkemuseum. *By og bygd. Årbok for Norsk folkemuseum, nr. 45 Forskning og fornyelse*, s. 16–51.

Likegyldigheten er det verste. Utdrag av intervju med Sverre Fehn fra 1989. Ragnar Pedersen og Kirsti Krekling. *Arkitektur N*. vol. 96 (4), s. 14–17. *Rusletur i mathistorien*. Hamar historielag, *Årbok 2014*. 90 s.

2015

Arden – en studie i folkelig teknologi. *By og bygd. Årbok for Norsk folkemuseum, nr. 46. Kulturgjenstander og gjenstandskultur*, s. 121–158.

Farvel til etnologien eller fornyelse og en fremtid! <http://arkiv.norsk-folkemuseum.no/PageFiles/8767/Ragnar%20Pedersen.pdf>

2016

Hamar Domkirke: om kirkerommet som historisk fortelling, (red.): Ragnar Pedersen, Ida Kristin Lie, Ole Elias Holck. Utg. Hamar menighetsråd, 2. utg. *Åker gård i Vang* b. 2 Herregården. Utg. Hamar Historielag. 155 s.

Et sammensatt kunnskapsfelt. Empiri og teori i stavkirkeforskningen. – – – – I: Kristin Bakken (red.): *Bevaring av stavkirkene. Håndverk og forskning*. Oslo, Pax forlag, s. 167–190.

A Complex Field of Knowledge. Empiricism and Theory in Stave Church Research. In: Kristin Bakken (red.): *Preserving the Stave Churches. Craftmanship and Research*. Oslo, Pax forlag, pp. 167–190.

Project: Sørum farm, architect: Are Vesterlid. essay by Ragnar Pedersen, Juhani Pallasmaa; (ed.): Jan Olav Jensen. Oslo: Pax forlag.

Litteratur

Bækkelund, Bjørn (2016): Ragnar Pedersen [Nekrolog]. *Hamar Arbeiderblad* 2.7.2016.

Hamar Dagblad 17.6.2011: ”Ragnar hedret med bok”. <http://www.ostlendingen.no/nyheter-hd/hamar-dagblad/ragnar-hedret-med-bok/s/2-2.2757-1.6308344>

Lyngø, Inger Johanne (2016): Ragnar Ernst Pedersen 1941–2016. *Tidsskrift for kulturforskning* vol. 15 nr. 2, s. 118–120.

Rogan, Bjarne & Liv Emma Thorsen (2017, in press): Ragnar Pedersen 1941–2016. [Obituary] *Ethnologia Scandinavica* vol. 47.

Thorsen, Liv Emma & Bjarne Rogan (2016): Ragnar Ernst Pedersen [Nekrolog]. *Aftenposten* 25.7.2016.

<http://www.aftenposten.no/personalia/Nekrolog-Ragnar-Ernst-Pedersen-600817b.html>